Araştırma Makalesi
Research Article

Mehmet Fatih GÖKÇEK

Yrd. Doç. Dr. | Assist. Prof. Dr.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane-Türkiye
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of History, Gümüşhane-Turkey
mehmetfatihgokcek@gmail.com

SAFÂYÎ'YE ATFEDİLEN *FETH-İ KAL'A-I BAĞDÂD* İSİMLİ ESER HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Özet
Osmanlı müverrihlerinin gaza ve fetihleri konu alan *fetihname, gazavatname* ve *zafername* türündeki eserleri Osmanlı tarihi araştırmalarında mühim bir yer tutmaktadır. Osmanlı tarih yazım geleneğinde kaleme alınan bu eserlerin neşredilmesi ve kaynak değerlerinin tespit edilerek ilim âleminin istifadesine sunulması tarihçilere düşen önemli bir vazifedir. Kütüphanelerimizde henüz üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış çok sayıda el yazması eser bulunmaktadır. Bu eserlerden birisi de Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde bulunan *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserdir. Çalışmamızda, adı geçen eserin müellifi ve kaynak değeri hakkında bazı değerlendirmeler yapıldıktan sonra metnin transkripsiyonuna yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tarih Yazıcılığı, Fetihname, IV. Murad, Safâyî, Bağdat.

EVALUATIONS ON THE MANUSCRIPT OF *FETH-İ KAL'A-I BAĞDÂD* ATTRIBUTED TO SAFÂYÎ

Abstract
Fetihname, gazavatname and *zafername* which were written by Ottoman historians about jihad and conquests have a significant role in the Ottoman history researches. It is a substantial duty for historians that publishing such manuscripts and determining their resource values for the benefit of the science of history. There are a considerable number of manuscripts which have not been worked yet in our libraries. One of these works is *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, located in Library of Yapı Kredi Sermet Çifter. In this study, the author of and resource value of aforesaid manuscript are evaluated and after that the transcription will be presented.

Keywords: Ottoman Empire, Historiography, Fetihname, IV. Murad, Safâyî, Baghdad.

GİRİŞ

XV. yüzyılda Ahmedî (ö. 1412-13) ile başladığı kabul edilen Osmanlı tarih yazıcılığı tedricî bir gelişme göstermiştir. Bu istikamette müverrihler tarafından farklı tür ve isimlerde pek çok eser kaleme alınmıştır (Özcan 2013: 271-272). Osmanlı Devleti'nin siyasi ve idari istikrarı yakaladığı dönemlerde söz konusu eserlerin sayısında ciddi bir artış kaydedilmiştir. Tarihî hadiselerle alakalı orijinal ve mufassal bilgiler veren, olayları kronolojik bir bütünlük içinde sebep-sonuç ilişkisiyle ele alan bu eserler Osmanlı tarihi araştırmalarında oldukça önemlidir.

Müverrihlerin Osmanlı Devleti'nin savaşlarını konu edinen *fetihname, zafername, gazaname, gazavatname* ve *sefername* isimlerini taşıyan eserleri de Osmanlı tarih yazım geleneğinin bir mahsulüdür. İlk örneklerine XV. yüzyılda rastladığımız bu eserler Osmanlı kroniklerinin verdiği bilgileri tamamlaması bakımından değerlidir (Afyoncu 2007: 41). XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin birçok alanda gelişme göstermesi ile birlikte tarih yazıcılığı da mesafe kat etmiştir. Bu yüzyılda müellifler tarafından *fetihname, zafername, gazaname* ve *gazavatname* türünde çok sayıda eser telif edilmiştir. Aynı tarih yazım geleneği XVII. yüzyıla intikal etmiş, Osmanlı Devleti'nin gündemini uzun süre meşgul eden Revan, Bağdat, Girit, Uyvar, Kamaniçe, Çehrin ve Viyana seferleri bu eserlere konu olmuştur.

XVII. yüzyılın ilk yarısında Bağdat'ın Safeviler tarafından zapt edilmesi Osmanlılar ile Safevileri karşı karşıya getirmiştir. Bağdat, yaklaşık on beş sene süren savaşlar sonucunda IV. Murad'ın 1638 tarihindeki seferi ile fethedilmiştir. Bağdat'ın yeniden fethedilmesi, Osmanlı toplumunda büyük bir sevinçle karşılanmış ve bu olayın anısına hatırı sayılır ölçüde fetihname kaleme alınmıştır (Gökçek 2013: XII-XV). Bağdat seferini anlatan fetihnamelerden birisi de çalışmamıza konu olan *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserdir.

ESERİN MÜELLİFİ MESELESİ VE *FETH-İ KAL'A-I BAĞDÂD*

Safâyî'ye atfedilen *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eser, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde bulunan bir mecmuada numara Y-0927/32'de, 192b-196b varakları arasında yer almaktadır. *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'da IV. Murad'ın Bağdat seferi muhtasar bir şekilde anlatılmaktadır. Eser altı beyitlik bir manzumeyle sona ermektedir.

Feth-i Kal'a-ı Bağdâd isimli eserin baş kısmına sonradan eklenen "yazma eserler tespit fişinde" eserin "Sefâyî" mahlaslı biri tarafından yazıldığı ve telif tarihinin 1048 (1638)

olduğu belirtilmiştir. Bu bilgiler muhtemelen *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın son kısmında bulunan aşağıdaki manzumeye istinaden verilmiştir.

"Ey Safâyî hâtif-i kudsî didi târîhini
Aldı ıklîm-i 'Irâk'ı pâdişâh-ı dîn-penâh
Sene: 1048" (*Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, Y-0927/32: vr. 196b).

Tarihî hadiselerin anlatıldığı mensur kısımda eserin müellifine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın mensur ve manzum kısımlarının aynı hat ile yazılmış olması eserin bir kalemden çıktığını göstermektedir. Bu durum eserin Safâyî mahlaslı bir şair tarafından yazıldığı intibaını vermektedir. Lakin şuara tezkirelerinde Safâyî mahlasını kullanan başka şairlere rastlanması eserin hangi Safâyî tarafından yazıldığı sorusunu akla getirmektedir. Bu da eserin yazarı hakkında doğru bir bilgi vermemizi güçleştirmektedir.

Feth-i Kal'a-ı Bağdâd'ın bir müstensih tarafından derlenmiş olabileceği, aynı kişinin metne ahenk kazandırma ve üslubu canlandırma düşüncesiyle söz konusu manzumeyi başka bir yerden alarak esere ilave etmiş olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Nitekim *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'daki tarihî hadiselerin anlatım ve kurgusu dönemin kaynaklarıyla paralellik arz etmektedir. Daha da önemlisi *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'daki ifadelerin *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi*'nden iktibas edildiği bazen de özetlenerek alındığı görülmektedir. Bu bilgiler eserin *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* esas alınarak derlenmiş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Aynı zamanda metinde karşımıza çıkan ifade bozuklukları ve imla hataları *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserin bir müstensih tarafından kopya edilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Aşağıda verilen tablolara bakıldığında *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* ile *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* arasındaki ifade ve üslup benzerliği açıkça müşahede edilecektir.

Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi	***Feth-i Kal'a-ı Bağdâd***
"Ve sene bin kırk sekiz târîhinin mâh-ı recebü'l-müreccebinin sekizinci yevmü'l-isneynde, bir niçe yüz bin asker-i İslâm Kal'a-i Bağdâd'ı taşradan ihâta edüp dâhil olduğu gün, Sahrây-ı Bağdâd'a alaylar ile ve 'alem ve bayraklar ve kös ve tabl u nefîrlerun sadâsı ve halkın izdihâmı rûz-i kıyâmetden nişân verürdü. İki	"İşbu sene-i mübârekede mâh-ı Receb'ün sekizinci güni, yevm-i isneyn, kal'a-ı Bağdâd'un taşrasına dâhil olub nehr-i Şât'un sâhilinde İmâm-ı a'zam hazretlerinün merkad-i şerîfine karîb yerde otağ-ı pâdişâhî nüzûl bulub fi'l-cümle meteris ehline kazma ve kürek, barut ve fitil ve funduk tevzî' olınub…"

menzil mikdârı askerin haymeleri sahrâyı dutup, bu gürûh şevket ü tantana ile sa'âdetlü Pâdişâh Gāzî Sultân Murâd Hân Nehr-i Şat sâhilinde hazret-i İmâm-ı a'zam Türbesi'ne karîb yerde otak u bârgâh ve serâperde ve sâyebân ve bedenli havliler nüzûl bulup, ba'dehû ol gün ahşama değin meteris ehline kazma, kürek ve barut, fitil ve kurşun finduk kā'ide üzere yeniçeriye tevzî' olunup…" (Yılmazer 2003: 1094-1095).	(*Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, Y-0927/32: vr. 192b).

Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi	***Feth-i Kal'a-ı Bağdâd***
"meteris yerine varıldukda, Bağdâd Kal'ası'nın cânib-i şarkîsinde vâki' Ak-kapu'ya karîb Cıgal-zâde Kullesi nâmında kulle-i kebîrin mukābelesinde Sadr-ı a'zam olan Mehmed Paşa ve Rumeli Beylerbeyisi Arslan Paşa-zâde 'Ali Paşa, dahi Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ve ocakdan yeniçeriyân ve mezbûr kolda on kıt'a bedoloşka top ile niçe şâhî darbuzanlar ile kulle-i mezkûru tarafeynden kuşadup, dahi ziyâde muhkem muhâsara edüp, ta kim Ak-kapu'yu geçince meterise girüp, andan dahi aşağa Burc-ı 'Acem nâm kulleye varınca doğru Kapudân Vezîr Mustafa Paşa ve Mîr-i mîrân-ı Sivas Hazînedâr İbrâhîm Paşa ve Köstendil Beyi Veli Bey, sancağı ve zu'amâ ve ehl-i tîmârı ile ve Avlonya Sancağı'ndan Bâyezîd Bey ma'an ve yeniçeri ocağından Samsoncu-başı olan Hüseyn Ağa, kırk çorbacı ile ve yedi kıt'a bedoloşka ve dört şâhî toplar ile meterise girüp ve yine andan aşağa Vezîr, Mîr-i mîrân-ı Anadolu Hüseyn Paşa, Anadolu sancakları ile ve Mısır kulu ve yeniçeri ocağından Zağarcı-başı kırk oda ile…" (Yılmazer 2003: 1095).	"meteris için varıldukda kal'anun cânib-i şarkîsine vâki' Ak-kapu nâm mevzi'e karîb Çagala-zâde Kullesi nâmında Kûse-bölük Kal'a'nun mukâbelesinde Sadr-ı a'zam Mehemmed Paşa ve Rûm Beglerbegisi Arslan-zâde 'Alî Paşa ve yeniçeri agası ocak halkı ile on pâre balyemez tob ve nice şâhî darbuzanlar ile kal'a-ı mezbûrun tarafından kuşadub muhâsara olınub tâ Ak-kapu'ya geçince meterise girilüb andan aşaga burc-ı 'Acem nâm kal'aya togrı Kapudân Mustafâ Paşa hazretleri ve Sivas Beglerbegisi Hazînedâr İbrâhîm Paşa ve Köstendil Sancagı Begi Velî Beg ve Avlonya Sancagı'nda Bâyezîd Beg ve yeniçeri ocagında Samsoncı-başı Hüseyin Aga kırk 'aded çorbacı ile ve yedi balyemez toplar ile ve beş şâhî darbuzun ile meterise girüb ve yine andan aşaga vüzerâ ile Anatolı Beglerbegisi Hüseyin Paşa Anatolı 'askeri ve Mısır 'askeri ile ve yeniçeri ocagından zagarcı-başı kırk ota ile…" (*Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, Y-0927/32: vr. 192b-193a).

Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi	***Feth-i Kal'a-ı Bağdâd***
"meğer bir melâ'în râfızî bed-baht nişâna alup, Gāzî Vezîr-i a'zam hazretlerin tüfeng finduğu ile gözünden urup, ensesinden çıkup, ol sâ'at elinden ok u yay düşüp, hendekde gönüllü çadırında yaturu koyup, ba'dehû ol vakit asâkir halkına ziyâde sovukluk düşüp ve ziyâde elem vâki' oldu. Hemân ol sâ'at bir âdemi sa'âdetlü Pâdişâh'a gelüp: "Pâdişâhım sağ olsun. Vezîr-i a'zam olan Mehmed Paşa lalanuz şehîd düşdü" dedükde,…" (Yılmazer 2003: 1098).	"'âkıbet bir mel'ûn nişâna alub bir funduk nice ki gözlerinden urdı ise ensesinden çıkub ok yay elinden galtân olub nice yarar gâzîler agaları ile şehâdet şerbetlerin nûş idüb ol sâ'at vezîr-i a'zamı bir küçük çadıra yaturub bir mikdâr 'asâkir-i İslâm'a sovukluk düşüb 'aslı nedür' didükde paşa hazretlerinün bir agası sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine gelüb 'pâdişâhum sag olsun Mehemmed Paşa lâlânuz şehîd oldı' deyücek…" (*Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, Y-0927/32: vr. 193b-194a).

Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi	***Feth-i Kal'a-ı Bağdâd***
"nisâr edüp: "Sen kimsin, niye geldin, adın nedir?" deyü buyurduklarında: "Pâdişâhım sağ olsun. Bağdâd Hâkimi olan Bektâş Hân kulunuzum. Pâdişâhıma Bağdâd'ı ve Bağdâd Kal'ası'n vermeğe geldim ve hem emâna geldim". Sa'âdetlü Pâdişâh-ı zıllullâh dahi…" (Yılmazer 2003: 1101).	"pâdişâh sellemehu'llâhu te'âlâ baş kaldurub hüsn-i vech üzre mübârek lisânın depredüb buyurdı ki 'kimsin niye geldüñ'; 'pâdişâhum, Bagdâd Hâkimi Bektaş kulunum, kal'a'ı pâdişâhuma teslîm etmege geldüm' didükde…" (*Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, Y-0927/32: vr. 195a-195b).

Tablolar incelendiğinde *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserin ana kaynaklardan derlenerek oluşturulduğu bu sebeple de Bağdat'ın fethine ilişkin yeni bir bilgi vermediği görülmektedir.

Agâh Sırrı Levend'in *Gazavāt-nāmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavāt-nāmesi* adlı çalışması tartıştığımız meseleye farklı bir bakış açısı getirecek bazı bilgiler ihtiva etmektedir. Adı geçen yazarın bildirdiğine göre Berlin Kütüphanesinde *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli başka bir eser daha bulunmakta ve eserin giriş kısmı transkripsiyonunu vereceğimiz metindeki gibi "işbu sene-i mübârekde sene 1048 mâh-ı Receb'in sekizinci gün yevm-i isneyn kal'a-ı Bağdâd'ın taşrasına dâhil olub…" ifadesiyle başlamaktadır (Levend 2000: 113). Bu eserin çalışmamızda ele aldığımız metin ile isim ve ifade açısından benzerlik göstermesi *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın Berlin Kütüphanesinde de bir nüshası olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Agâh Sırrı Levend'in Berlin nüshası hakkında "gazavat-namelerin birinden alınmış bir parça" olduğu şeklindeki ifadesi ise *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın kaynak değeriyle ilgili yukarıda ileri sürdüğümüz görüşü desteklemektedir (Levend 2000: 113). Ancak burada Berlin'deki nüshayı görmediğimizi ve kataloglardaki bilgilerden hareketle böyle bir yorumda bulunduğumuzu ifade etmek durumundayız.

METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN USUL

Metnin neşrinde *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserin Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi numara Y-0927/32'de bulunan nüshası esas alınmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun sesliler â, î, ô, û şeklinde gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin baş, orta ve sonlarında bulunan "ع" harfini göstermek için (') işareti, hemzeleri göstermek için ise (') işareti kullanılmıştır.

Metnin transkripsiyonunda "ث" harfi için s̱, "ح" harfi için ḥ, "خ" harfi için ḫ, "ذ" harfi için ẕ, "ص" harfi için ṣ, "ض" harfi için ż-ḍ, "ط" harfi için ṭ, "ظ" harfi için ẓ, "غ" harfi için ġ, "ق" harfi için ḳ ve "ك" harfi için ise yerine göre g-k-ñ harfleri kullanılmıştır.

Metne yaptığımız ilaveler köşeli parantezler [] içine alınmış, kelimelerdeki imla hataları düzeltilmeye çalışılmıştır.

Eserdeki varak numaraları köşeli parantezler [] içine alınarak gösterilmiştir: [192b] ve [193a].

Metinde gerekli olduğunu düşündüğümüz kimi yerlerde birtakım noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Mensur kısımlardaki konuşma ifadeleri tırnak işareti "…" içine alınmıştır.

SONUÇ

Makalede *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın bir müstensih tarafından istinsah edildiği düşüncesi ileri sürülmüştür. Adı geçen eserin Bağdat seferi ile alakalı olarak yeni bir bilgi vermediği büyük ölçüde *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* esas alınarak oluşturulduğu belirtilmiştir. Bu bilgilerden hareketle *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın orijinal bir eser olmadığı söylenebilir.

METİN

[192b] Fetḥ-i Ḳal'a-ı Baġdâd be-mübâşeret-i Sulṭân Murâd Ḫân ibn Sulṭân Aḥmed Ḫân ibn [Meḥemmed Ḫân] ibn Sulṭân Murâd Ḫân ḫalleda'llâhu ḫılâfetehû ve eyyede salṭanatehû ilâ-yevmi'd-dîn, âmîn.

İşbu sene-i mübârekede mâh-ı Receb'üñ sekizinci güni, yevm-i iṣneyn, ḳal'a-ı Baġdâd'uñ ṭaşrasına dâḫil olub nehr-i Ṣâṭ'uñ sâḥilinde İmâm-ı a'ẓam ḥażretlerinüñ merḳad-i şerîfine ḳarîb yerde oṭaġ-ı pâdişâhî nüzûl bulub fi'l-cümle meteris ehline ḳazma ve kürek, barut ve fitil ve funduḳ tevzî' olınub aḫşâm namâzında tekbîr olub düşmen-i bed-ḫâha intiḳâm etmek içün sa'âdetlü pâdişâh ḥażretleri ṣadr-ı a'ẓamı da'vet idüb vâfir ciger-gâh[1] sözler ile ḫâṭırın[2] perîşân idüb vezîr-i a'ẓam daḫi dâmen-der-meyân idüb ve 'asker-i İslâm'a istimâlet virüb "ġâzîler mücâhidler Baġdâd bizüm Kerbelâmuzdur gün bu günki gündür düşmene emân virmeyelüm fî-sebîli'llâh idüñ doyumluḳları sizüñ ve başları bizüm" deyüb teraḳḳîler adayub siperin boġazına aşub oḳ ve yayın eline alub cenge ṣalâ idüb otuz altı pâre balyemez ṭoplara âteş virüb Allâhu ekber ḳıyâmetden bir nişân olub baba oġula oġul babaya farḳ etmeden ḳalub ve meteris içün varılduḳda ḳal'anuñ cânib-i şarḳîsine vâḳi' Aḳ-ḳapu nâm mevżi'e ḳarîb Çaġala-zâde Ḳullesi nâmında Kûse-bölük Ḳal'a'nuñ muḳâbelesinde Ṣadr-ı a'ẓam Meḥemmed Paşa ve Rûm Beglerbegisi Arslan-zâde 'Alî Paşa ve yeñiçeri aġası ocaḳ[3] ḫalḳı ile on pâre balyemez ṭob ve nice şâhî ḍarbuzanlar ile ḳal'a-ı **[193a]** mezbûruñ ṭarafından ḳuşadub muḥâṣara olınub tâ Aḳ-ḳapu'ya geçince[4] meterise girilüb andan aşaġa burc-ı 'Acem nâm ḳal'aya ṭoġrı Ḳapudân Muṣṭafâ Paşa ḥażretleri ve Sivas Beglerbegisi Ḫazînedâr[5] İbrâhîm Paşa ve Köstendil Sancaġı Begi Velî Beg ve Avlonya Sancaġı'nda Bâyezîd Beg ve yeñiçeri ocaġında[6] Ṣamṣoncı-başı Ḥüseyin Aġa ḳırḳ 'aded çorbacı ile ve yedi balyemez ṭoplar ile ve beş şâhî ḍarbuzun ile meterise girüb ve yine andan aşaġa vüzerâ ile Anaṭolı Beglerbegisi Ḥüseyin Paşa Anaṭolı 'askeri ve Mışır 'askeri ile ve yeñiçeri ocaġından zaġarcı-başı ḳırḳ oṭa ile meterise girilüb ve beş balyemez ṭoplar ile andan aşaġa Ḳaranlıḳ-ḳapu ṭarafına düşen ḳulle-i kebîr, iki ḳulle nıṣf ḥiṣârdur ve Diyârbekr Beglerbegisi Dervîş Meḥemmed Paşa kendünüñ tevâbi'i ve 'askeri ile yedi çorbacı üç balyemez ṭobıyla meterise girüb ve nehr-i Ṣâṭ'uñ ḳarşusında Ḳuşlar Ḳal'ası nâm vîrân ḳal'anuñ ḳurbinde Siliḥdâr Muṣṭafâ Paşa ḥażretleri Şâm 'askeri ile beş pâre

[1] Metinde "çiger-gâh" şeklinde yazılmıştır.
[2] Metinde "ḫâṭırın" şeklinde yazılmıştır.
[3] Metinde "oçaḳ" şeklinde yazılmıştır.
[4] Metinde "gecince" şeklinde yazılmıştır.
[5] Metinde "ḫazînedâr" şeklinde yazılmıştır.
[6] Metinde "oçaġında" şeklinde yazılmıştır.

balyemez ṭob ve otuz pâre şâhî ḍarbuzunlar ile ḳal'a-yı mezbûreyi cevânib-i erba'asından dögmege başlayub 'âlem velveleye varub ve ḥandaḳa meteris ile varılub iki üç büyük ḳullesi ḥandaḳa berâber yıḳılub vezîr-i a'ẓam muḳâbelesinde bir büyük ḳullesi var idi nışfından ziyâdesi yıḳılub andan mâ-'adâ bunuñ mâ-beyninde iki büyük ḳullesi daḫi var idi alub żabṭ olınub kâmil otuz günde meterisler öñi ḥandaḳ kenârına irişüb ḥandaḳı doldurmaḳ lâzım geldi. Fi'l-ḥâl 'asker ḫalḳına torba fermân olınub cümleden biri sipâhîye sekiz torba düşdi. Şeyḫü'l-islâm ḥażretlerine üç yüz torba ḳâḍî-'askerlere ikişer yüz torba düşdi. Ve devecilere ve meş'aleci ve ḳaṭırcılara **[193b]** üç[7] yüz kerre yüz biñ torba ḥarar ve çuval cem' olub bundan mâ-'adâ on gün on gice her ḳola ṭopraḳ sürdürüb ḳal'a-ı mezbûruñ üç[8] adım boyı ve bir ḳulac ṣuyı olan ḥandaḳı hemân doldurub mâh-ı Ṣa'bân'uñ on ṭoḳuzıncı güni ḳal'a'ı almaġa ḳaṣd idüb yeñiçeri ocaġından yigirmi beşinci aġa bölüginde İbrâhîm Bölük-başı ve serden-geçdi aġası ve sipâhî oġlanınuñ serden-geçdisi üç[9] yüz miḳdârı şâh-bâz[10] ḳoçaḳlar ile vîrân olmış ḳal'anuñ dibinden gülbang-ı İlâhî çeküb ve ḳazmaġa mübâşeret idüb bu cânibden Ḳızılbaş-ı bed-ma'âş ḫânlarınuñ cân başlarına ṣıçrayub ḳal'aya yürüyüş oldı ṣanub nây [u] nefîrlerin aġırdub tüfeng, oḳ, ṭaş, ḳunbara ve zencîr atub ve neft ile yaman ṣan'atlar idüb ġâzîler üzerine atub ol gün çoḳ kişimüz şehîd u mecrûḥ olub Ḳızılbaş-ı bed-ma'âş hây hûy ile ġavġâ ile cihânı doldurub beri cânibden ġâzîler daḫi tekbîr birle ceng-i 'aẓîme mübâşeret idüb üç[11] gün üç[12] gice 'ale't-tevâlî ceng olub mezbûr ḳal'anuñ daḫi üzerinde tâ şöyle oldı ki 'asâkir-i İslâm Ḳızılbaş ile yaḳa-be-yaḳaya müşt müşte ṭaş ve aġaçla ṭopraḳ ve ḫancer ile ceng idüb vezîr-i a'ẓam daḫi oḳ yayın eline alub ḥażret-i Seyyid Vaḳḳâṣ mânend melâ'înlerüñ üzerlerine oḳ perîşân idüb bir t[î]r-keş miḳdârı oḳunı atub kimin gözinden ve kimin yüreginden urub ve kimin mecrûḥ idüb ve'l-ḥâṣıl-ı kelâm 'âḳıbet bir mel'ûn nişâna alub bir funduḳ nice ki gözlerinden urdı ise eñsesinden çıḳub oḳ yay elinden ġalṭân olub nice yarar ġâzîler aġaları ile şehâdet şerbetlerin nûş idüb ol sâ'at vezîr-i a'ẓamı bir küçük çadıra yaturub bir miḳdâr 'asâkir-i İslâm'a ṣovuḳluḳ düşüb "aṣlı nedür" didükde paşa ḥażretlerinüñ bir aġası **[194a]** sa'âdetlü pâdişâ[h] ḥażretlerine gelüb "pâdişâhum ṣaġ olsun Meḥemmed Paşa lâlâñuz şehîd oldı" deyücek[13] sa'âdetlü pâdişâh 'aẓîm elem çeküb iki gözlerinden yaş revân olub ol sâ'at Ḳapudân Muṣṭafâ Paşa'yı çaġurdub vezîr-i a'ẓamlık ṣadaḳa idüb ol daḫi vezîr-i a'ẓam

[7] Metinde "üc" şeklinde yazılmıştır.
[8] Metinde "üc" şeklinde yazılmıştır.
[9] Metinde "üc" şeklinde yazılmıştır.
[10] Metinde "şâh-pâz" şeklinde yazılmıştır.
[11] Metinde "üc" şeklinde yazılmıştır.
[12] Metinde "üc" şeklinde yazılmıştır.
[13] Metinde "deyüçek" şeklinde yazılmıştır.

ḳolına gelüb ġâzîlere nice iḥsânlar idüb istimâletler virüb "ḳoçaḳlarum gün bu günki gündür dîn-i İslâm ġayretine pâdişâh uġrına cehd etmek gerek" deyü ‘aẓîm ceng olub düşmen-i bed-ḫâha ġayret ḳılıcın ol ḳadar urdılar ki Rüstem-i Dâstân ve Ḳahramân-ı zamân bu cengi görmemişdür. Ol gün ‘aẓîm ceng [olub] maġlûb olub atlar sühe[y]linden erenler na‘resinden ṭoplar tüfengler ṣadâsından oḳ ve yay ġıcıldusından ḳılıclaruñ ṣa‘ṣa‘a-ı şimşaḳından zehreler çâk olub ḫâh nâ-ḫâh nuṣret u ‘azîmet ḳulle-i mezbûruñ depesine dikilüb tekbîr âvâzı çarḫ-ı çehârüma çıḳub ol ḥînde müteveffâ-ı Ṣadr-ı a‘ẓam Ketḫudâsı Rıḍvân Ketḫudâ ve Maṭaracısı ‘Alî Beg ve Deli-başısı ve Sarrâc-başısı Ḥüseyin Aġa ve birḳaç[14] güzîde aġaları ve iç-oġlancıḳları[15] ân-ı vâḥidde şehîd düşüb ve niceleri mecrûḥ olub ceng etmekde. Bu cânibde aḫşâm olduḳda mûmâ-ileyh ṣadr-ı a‘ẓamı ḳaldurub sâbıḳan babası Muṣṭafâ Paşa Baġdâd beglerbegisi iken İmâm-ı a‘ẓamda bir ṣuffe yapmışdı anda defn olındı, *ḳâlû innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci‘ûn*.[16] Ol gice ṣabâḥ olınca ceng olub ol mertebede ceng olmışdur ki ḳal‘a-ı Baġdâd'da ḳan seyl gibi aḳub mel‘ûnlar tamâm zebûn u maġlûb olub mâh-ı mezbûruñ yigirmi ṭoḳuzıncı güni, cum‘a gün, burc [u] bedenler üzerinde bu ḳadar melâ‘în-i ḫâsirîn "el-emân el-emân eyâ ṣâḥib-ḳırân-ı zamân ve yâ seyfü'l-islâm ḫalîfe-i zamân bende-i Âl-i ‘Oṯmân ecdâduñ yüzi ṣuyına Allâhu te‘âlâyı **[194b]** severseñ ġâzîler emân" deyüb feryâd idüb "Bektaş Ḫân ḳal‘adan çıḳar ve ḳal‘a’ı teslîm ider" deyü yüz yerden ziyâde emân na‘resi çaġurılub ol sâ‘at İmâm-ı a‘ẓam Ḳapusı'ndan Çavuş-başı Ṭuraḳ Aġa içerü girüb aḥvâli bildirüb berü cânibden Bektaş Ḫân ‘Alî Aġa nâmına emân mührine âdemlerin gönderüb ṭoġrı Ṣadr-ı a‘ẓam Muṣṭafâ Paşa'ya gelüb iki yüzden ziyâde sa‘âdetlü pâdişâha Rûm-ili'nden ve yeñiçeriden müjdeye varub her gelene ziyâdesiyle in‘âm u iḥsân idüb aḫşâma degin ḳal‘adan çıḳmaġa emân virüb ol idi ki Bektaş Ḫân kendü tevâbi‘i ile ṣadr-ı a‘ẓam oṭaġına gelüb bu cânibden pâdişâh-ı ḳal‘a-güşâd hemân tâc-ı ḫâḳânî[17] ve lebâçe-i sulṭânî ve kemer-i Keyânî ḳuşanub sa‘âdetle bebr-i beyân ve ṭayr-ı zebân gibi sâye-bân altında ‘âdet-i ḳadîm üzre taḫt-ı[18] sa‘âdet-baḫt üzre ḳarâr idüb ṣaġ[19] ve ṣol şeyḫü'l-islâm ve ḳâḍî-‘askerler ve vüzerâ’ [u] a‘yân oturacaḳ[20] ṣandaliyyeleri ḳonılub tertîb-i şâhî müzeyyen olub ḳapucı-başılar ve çavuş-başılar altun ve gümüş hezârân ile yürüyüb devlet-i a‘yân-ı memleket üsküf-i[21] zer, muraṣṣa‘ tîġ,

[14] Metinde "birḳac" şeklinde yazılmıştır.
[15] Metinde "ic-oġlançıḳları" şeklinde yazılmıştır.
[16] Kur’ân, Bakara/156, "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler."
[17] Metinde "ḫâḳânî" şeklinde yazılmıştır.
[18] Metinde "taḫt" şeklinde yazılmıştır.
[19] Metinde "ṣâ‘" şeklinde yazılmıştır.
[20] Metinde "oturaçaḳ" şeklinde yazılmıştır.
[21] Metinde "üskûb" şeklinde yazılmıştır.

cevher ḫancer ârâste vü pîrâste iç-oğlanları[22] gömgök âhene ġarḳ ve cebe vü cevşene[23] müstaġraḳ olub sa'âdetlü pâdişâh ardın el ḳavuşub beri cânibden 'aẓîm alaylar sipâriş olınub düşmene hirâsân[24] olmaḳ içün her kişi kendüye zînet virdü ki evvel bahâruñ şükûfelerine döndiler. Altun ve gümüş cebelere ġarḳ olub üzerlerinden pûşîdelerin çıḳarub gümüş kemer ḳılıclaruñ ve yeñiçeri ḳoçaḳlaruñ üsküflerinüñ daḫi cebe vü cevşenlerüñ şa'şa'asından gözler ḳamaşub tâ ḳulle ḳapusından oṭaġ-ı sa'âdet-niṭâḳa **[195a]** gelince alay ṣaf ṣaf gürz-endâz başḳa tüfeng-endâz başḳa ṭob-endâz başḳa Tatar ve Şâm ve Mıṣır ve Özbek ve Gürcistân 'askeri başḳa bir heybet ü ṣalâbet ile durub Bektaş Ḫân gelmesine muntaẓır oldılar. Bu cânibden sa'âdetlü pâdişâh ḥażretleri nâme gönderüb "aḫṣâma degin ḫânlar çıḳarlarsa emânum emândur ve illâ çıḳmayalar cümlesini ṭu'me-i şemşîr eylerüm" deyü çavuş-başı irsâl olınub zamândan ṣoñra Bektaş Ḫân kendü tevâbi'i ile ṣadr-ı a'ẓam oṭaġına gelüb Bektaş Ḫân bu tertîb-i 'uẓmâ ve bu ṭanṭana-i şâhı görüb yüz biñ endîşe vü ḫavf ile der-gâh-ı 'âlem-penâha girüb ġâzîler ve cidâl aṣḥâbını temâşâ idüb her biri ejderhâ-yı heft-ser gibi yalın ḳılıc ellerinde ṣanki biñ ayaḳ bir ayaḳ üzerinde ṭurub ḳıyâmetden bir nişân idi anı gördi ki bir taḫt-ı[25] mu'aẓẓamda bir pâdişâh-ı 'aẓ[î]mü'ş-şân ḳarâr etmişdür ki heybetinden ḳahramânlar ḳahr olub Sîn dîvlerinüñ zehresi çâk olub hezârân Rüstem ü Ḳahramân ve Nerîmânlar ve Efrâsiyâblar yanında ẕerre degüldür. Süleymân-ḥaşmet[26] 'Alî-hey'et ve Nûşirrevân-'adâlet 'Oṯmân-ḥayâ 'Ömer-ṣalâbet ḳarâr eylemiş nedîm ü nedmân, vezîr [ü] vüzerâ, a'yân u erkân-ı devlet yerlü yerinde ḳarâr eylemişler bülend-şehen-şâhı ḳadd-i ḥamiyyet[27] ḳılub bisâṭ-ı zemîn-bûs[28] idüb didi ki "ey şâh-ı 'âlî-neseb ve ey şehen-şâh-ı münteḳıb-ı sa'âdet zübde-i sulṭân-ı berr ü baḥr seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem ḳâ'im-maḳâm-ı seyyidü'l-beşer ẓıllu'llâhi ḫılâfetehû ve eyyede salṭanatehû" deyü mülûk edâsın ḳâ'ide üzre yerine getürüb cevâba muntaẓır olub zamândan ṣoñra devletlü pâdişâh sellemehu'llâhu te'âlâ baş ḳaldurub ḥüsn-i vech üzre mübârek lisânın depredüb buyurdı ki "kimsin niye geldüñ"; "pâdişâhum, Baġdâd Ḫâkimi Bektaş ḳuluñum, ḳal'a'ı pâdişâhuma teslîm **[195b]** etmege geldüm" didükde "niçün bize ḳarşu turduñ, bu ḳadar muḫâlefet neden lâzım geldi daḫi evvel ḳulluḳ eyleseñüz olmaz mıdı hele böyle olur efendiñe ḫıdmet ise ancaḳ[29] olur saña ve tevâbi'-i leşkerüñe[30] ve ḫânlara emân, ben

[22] Metinde "ic-oğlanları" şeklinde yazılmıştır.
[23] Metinde چوشانه şeklinde yazılmıştır.
[24] Metinde "ḥirâsân" şeklinde yazılmıştır.
[25] Metinde "taḥt" şeklinde yazılmıştır.
[26] Metinde "ḫaşmet" şeklinde yazılmıştır.
[27] Bu kelime "ḳadd-ḫamîde" şeklinde olmalı.
[28] Metinde "zemîn-pûs" şeklinde yazılmıştır.
[29] Metinde "ançaḳ" şeklinde yazılmıştır.

bundan[31] Ḳızılbaş ḳırmaġa gel[me]düm" deyüb ve "bu ḳal'a bizüm ecdâdımuzdan mîrâṯdur ol ecilden geldüm" deyüb buñun gibi kelimât olduḳdan ṣoñra bir muraṣṣa' siyâh ṣorġuc ve bir siyâh ḳaplu kürk ḫıl'at-ı fâḫıre ve bir ḫancer-i mücevher [ile vezîrlik va'de olunup][32] pes andan ṣoñra nidâ etdürdüb "her kim beni isterse gelsün ri'âyet ideyüm beni istemez ise şâha varsun mâni' yoḳdur" deyü Bektaş Ḫân cân ile ḳul olub ḳaldı. El-ḥamdüli'llâhi te'âlâ emânlarımuz râfıżî elinden alduḳ Baġdâd tamâm ḳırḳ günde feṯḥ olmışdur. Yeñiçeri ḳullarına ol ḳadar iḥsân u maḥabbet vardur ki ta'bîr olınmaz. Şehîdümüz beş biñ mecrûḥumuz on biñ miḳdârı olub ve Ḳızılbaş yigirmi beş biñden ziyâde ṭop u tüfengden vâdî-yi cehenneme gitmişdür. Ḳal'anuñ ta'mîri ziyâdece[33] olub inşâ'allâhu te'âlâ 'îd-i şerîfi Baġdâd'da iderüz, Ḥaḳḳ sübḥânehu ve te'âlâ her yerde ümmet-i Muḥammed'i manṣûr eyleye. Ve bu cânibde Bektaş Ḫân geldükde Revân'dan firâr iden Fettâḥ Ḫân ve Ḫalef Ḫân ḫôd şâh dolusın nûş ḳılub ve ḫıl'at geyüb da'vâ-yı merd[î] ile gelmişdi. Yigirmi biñden ziyâde 'asker ile âmâde olub bir ṭarafından Arslan-zâde 'Alî Paşa yeñiçeri ile içerüye girüb ḳal'a'ı żabṭ idüb bu mel'ûnlara bir ḳılıc-ı Muḥammedî ve seyf-i Aḥmedî oynamışdur ki ḳan daḫi gövdeyi götürdi. El-ḥamdüli'llâhi te'âlâ birisinüñ ellerin ḳaldurtmaḳ mümkin olmayub âdem var ki bir başına on, on beş baş kesüb ve dil almışdur. Sa'âdetlü pâdişâh "ḫôd emân virdüm niçün ḳırarlar" deyü mete'ellim olub bu cânibden Deli **[196a]** Ḥüseyin Paşa pâdişâha ḳırmaġa iẕn [içün] gelmişdi. İcâzet alamayub zamândan ṣoñra yine gelüb "pâdişâhum bunlar ḫâyindür vebâli benüm ṣevâbı pâdişâhumuñ olsun ḳıralum" didükde sa'âdetlü pâdişâha ḫôş gelüb başına ṣorġuc ṭaḳub "ḳoma imdi ḳoçaġum neylerseñüz eyle" deyüb Allâhu ekber fi'l-ḥâl atına binüb yalın seyf elinde na're urub 'asker-i İslâm ile ḳılıc urdılar ki ta'bîr olınmaz, nicesi Ḳaranlıḳ-ḳapu'dan firâra yüz ṭutub bizüm 'asker yetişüb kesen kesenüñ ṭutan ṭutanuñ olub yigirmi biñ Ḳızılbaş'dan bir cân ḫalâṣ olmayub ve Ḫalef Ḫân ve 'Aliyye Ḫân ve Fettâḥ Ḫân ḳorıca-başları ve bellü başlu melâ'în-i ḫâsirîn dil getürüb oṭaġ-ı hümâyûn-ı sa'âdet-eyvân öñünde ḳoyub ḳuzı gibi feryâd idüb ol maḥalde pâdişâh-ı encüm-sipâh bunlara 'itâb idüb "ben size emân virdüm âdem gönderdüm niçün muḫâlefet idüb çıḳmadıñuz vebâlüñüz boynuñuza" deyüb ol üç mel'ûnı der-zencîr idüb Siliḥdâr Muṣṭafâ Paşa'ya ḥasbe virüb ve sâ'irleri yeñiçeriye ḥasbe virüb bir dâne yüz aḳlıġı olmışdur ki bir aḳçeye mâlik olmayan on biñ ve yigirmi biñ 'Abbâsiyye mâlik oldı. Devlet-i pâdişâhîde ġanî olmışlardur, ḳısraḳ ve atlar

[30] Metinde "leşkerüñi" şeklinde yazılmıştır.
[31] Bu kelime "bunda" şeklinde olmalı.
[32] Bu kısım *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* esas alınarak tarafımızdan ilave edilmiştir, bkz. s. 1101.
[33] Metinde "ziyâdeçe" şeklinde yazılmıştır.

ni'metler firâvân [u] bî-pâyân[34] üzre ḳarâr olub sa'âdetlü pâdişâh ḥażretleri ne cânibe teveccüh ü 'azîmet idecekleri[35] ma'lûm degüldür. Ḥaḳḳ sübḥânehu ve te'âlâ dâ'im manṣûr u muẓaffer eyleye, âmîn, yâ seyyidü'l-mürselîn.

Târîḫ-i Baġdâd-ı Sulṭân Murâd

Ḥażret-i Sulṭân Murâd-ı tâc-baḫş-ı dâd-ger
Kim odur rû-yı zemîne Ḫusrev-i ẓıll-ı İlâh

Himmet u ḳaṣd-ı sefer 'azm-i hümâyûn eyleyüb
[196b] Ḫıṭṭa-i Baġdâd'ı tesḫîr eyledi bî-iştibâh

Cümle ber-ḫâhân-ı devlet ser-fürû itdi yine
Kim Ḳızılbaşuñ şikest itdi baş ḫânını tebâh

Böyle şevket böyle saṭvetle muḳâbil mi olur
Pars ıḳlîminde olursa [egerçi] dâd-ḫâh

Güni günden yeg olub Ḥaḳ 'ömrüni efzûn ide
Tâ ki eflâk-i[36] 'alâda seyr ide mihr-ile mâh

Ey Ṣafâyî hâtif-i ḳudsî didi târîḫini
Aldı ıḳlîm-i 'Irâḳ'ı pâdişâh-ı dîn-penâh
Sene: 1048.

KAYNAKÇA

AFYONCU Erhan, (2007), **Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

GÖKÇEK Mehmet Fatih, (2013), **IV. Murâd'ın Bağdâd'ı Fethine Dair İki Eser: Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd-Kādî-zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

LEVEND Agâh Sırrı, (2000), **Gazavāt-nāmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavāt-nāmesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÖZCAN Abdülkadir, (2013), "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 1, s. 271-293.

[34] Metinde "bî-bâyân" şeklinde yazılmıştır.
[35] Metinde "ideçekleri" şeklinde yazılmıştır.
[36] Metinde "eflâka" şeklinde yazılmıştır.

Safâyî, **Feth-i Kal'a-ı Bağdâd**, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, No: Y-0927/32.

Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), (2003), (Haz. Ziya YILMAZER), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.